

Borsodi L. László

A BEDESZKÁZOTT IDŐ

– *Ferencz Imre: Táncoló kövek*¹ –

Ha igaz az, hogy a tánc megérezett járás, és ennek megfelelően a vers megérezett beszéd, akkor Ferencz Imre versbeszéde ezt a megállapítást a visszajáról igazolja: a nyelv minden megszólalása magában hordoz egy-egy verslehetőséget, mint kő vagy fa a szobrot. A költő pedig – akinek a feladata észrevenni és (meg)figyelni ezeket a lehetőségeket – úgy teremti meg ezt a nyelvvilágot, illetve úgy teremti ez a nyelv a beszélőjét és világát, hogy elrejti, elfeledteti a tánc és a járás, a hétköznapi és a költői nyelv közötti különbséget. Azt mutatja, hogy egyfelől a(z élőbeszédszerű) nyelv a klasszikus értelemben vett poétizálási eljárások (költői képalkotás, szótagokig menő rendezettség) nélkül is képes költőiként működni, másfelől pedig azt, hogy az így létrejövő lírai világ elválaszthatatlan az élettől, az egyén múltjától, a történelemtől és a jelentől, azoktól a valóságvonatkozásoktól, amelyek ezekben a költeményekben kiazmusszerűen a nyelv világvonatkozásaivá válnak.

Ferencz Imre egyik beszélgetésünk során ironikusan megjegyezte, hogy versolvasói közül többen még mindig „újságíró úr”-nak szólítják. S ha a tudatos olvasónak különbséget is kellene tennie a költői és az újságírói státus között, a *Táncoló kövek*ben feltáruló poét(ik)ai világ egy valamiben a versolvasónak ad igazat: abban, hogy Ferencz Imre több évtizedes újságírói pályájának tapasztalatait működtetve a glossza-, a tárcaíró éles figyelmével és kritikusi attitűdjével reflektál a világ alakulására, a megfigyelő énnel a változására és ezen alakulás-változás irányára is. Ezt a reflektáló-megfigyelő magatartást pedig olyan lírai megnyilatkozássá alakítja verseiben, amelyből egy őszinte, értékrendjével és -tudatával magára maradt, de ezt a magányt tudatosan vállaló ember és művész arca és hangja körvonalazódik. Mindez pedig a publicisztikai műfajok nyelvezetét hasznosító érdes, lecsupaszított, közvetlen, többnyire központosítás nélkül áradó, ezáltal – még a

---

1 Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2015, Siklódý Ferenc illusztrációival.

kötetben kivételt képező néhány rímes-ritmusos négysoros szakaszokból álló versek esetében is – az élőbeszéd zenéjét imitáló, látszólag tárgyilagos, valójában erőteljes belső érzelmi-indulati feszültséget mutató versnyelvben jut kifejezésre.

Ferencz Imre biografikus költészete – amelynek középpontjában a személyes élet, valamint az én (ön)értelmezésében megjelenő szűkebben értett falusi környezet és a tágabb összefüggésekben megragadható szülőföld sorsa áll – elégikus, gyakran a rezignációt (ön)íroniával egyesítő, idő- és értékszembesítő versvilág. Az értékek szembesítése nem csupán a többféle múlt és a jelen, hanem olykor az elképzelt jövő és a jelen viszonylatában is történik. A kötetnyitó *Igazolvány* című versben például az elérhetetlen jövő megteremtése annak a lehetősége, hogy gondolati nézőpontból önmagát önironikusan vigasztalva, nosztalgiával tekintsen jelenére, aminek értékét a költői játékból megteremtett jövőből visszanező perspektíva adja, így oldva az elmúlás miatti szorongást derűvé: „2012. október elején / az új igazolványomról / már egy hatvannégy éves ember / nézett rám kissé gondterhelten / mint aki tudomásul vette: / 2072. szeptember 28-ig / marad érvényes ez az arc // nyilvánvaló / hogy 124 éves koromban / a még mindig érvényes fényképen / irigylésre méltó fiatal leszek”.

A jelennek – sivársága ellenére is – egyetlen értéke az, hogy a lírai én az öregedéssel és a halálközelséggel számolva az elérhetetlen jövő mellett számba veheti, verssé írhatja személyes és közösségi múltját, szembenézhet a múltbeli történelmi és sorsfordító eseményekkel, azoknak az egyes emberre, a beszélő őseire tett, gyakran fájdalmas hatásával és az ezt elviselő példamutató magatartásmintákkal, az értékek elvesz(t)ésével, amelyek hiányuk ellenére átsugároznak az évtizedeken, az éveken, és megfoghatatlanságuk, helyreállíthatatlanságuk ellenére is színesebbek, mint a jelen új képződményei, amelyek az én számára idegenek maradtak, nem váltak értékke. Ferencz Imre kötetében az otthonnak van jelentősége, a hagyományos székely falusi világnak és erkölcsi világrendnek, amely alfája és ómegája az én világegyeténének, visszafogott, pózoktól mentes nemzet- és szülőföldszerepének, még akkor is, ha ideig-óráig földrajzilag távol kerül tőle, de amelytől távol élni képtelen: „mint kalitkába zárt madarat / meghorodtam a szívemet a világban” (*Utazás*). Ez a világ és világrend azonban egyrészt menthetetlenül a múlté, nemcsak azért, mert az idő múlásának

kérlelhetetlen törvénye szerint meghaltak a nagyapák, akik megélték az első világhégest, majd az apák, akik a másodikat, hanem velük együtt felszámolódtak a hagyományos falusi közösségek és közösségi alkalmak, felszámolódott a közösségi emlékezet, a történelemkönyvek által nem jegyzett, de a történelmi eseményekben részt vevő és azokat alulnézetből értelmező egyszerű emberek narratívája. Ami ennél tragikusabb, hogy ezeknek az embereknek a halálával megszűnt a mesélési igény, az ember-ember közötti kommunikáció ősi formája. A beszélő a nagyapák és apák testamentumának egyetlen továbbvivője, aki közösség hiányában versben emlékezik. A 20. század nagy történelmi eseményeit elbeszélésekből (első és második világháború) és közvetlen tapasztalatból (a kommunizmust és a kommunizmus bukását követő *demokratikus* új világot) ismerő tanúként saját jelenének a múlttól és a múlt értékeitől való végérvényes elválasztottságát és dezantropomorfizálódáshoz vezető idegenségélményét ismeri fel: „Ott voltak azok a padok a kapuk előtt / vasárnapokon ünnepnapokon kiültek oda / a szomszédok ott értekeztek”, „időközben a padok is eltűnedeztek / a kapuk elöl mert beköszöntött / a padok nagy visszavonulása / talán azért mert / az izgalmas történeteket már / bent a házban a rádió a tévé / kezdte mondani / éjt nappá téve // mit mondhatok sok helyen / azzal a deszkával amiből / padok készülhettek volna / egyszerűen csak bedeszkázták / az ablakokat –” (*Padok*). Egyedül ő mentes a szűkebb-tágabb világában (már nem közösségében!) tapasztalt elidegenedési, dehumanizálódási folyamattól, aminek a versben való emlékezés és így megélt szenvedés az ára, emlékezésével döngeti az idő bedeszkázott ablakait – mindig az éntől idegen jelennek a viszonylatában.

Így tűnik fel a gyermekkor kedvelt játéka (a színes, lapos kavicsoknak a patak felszínén történő *táncoltatása*) a kötet címadó versében, amely – és mint a könyv oly sok versének visszatérő gondolataként – a múlt felidézhetőségének, ugyanakkor a múlt és a jelen felcserélhetetlenségének komor tapasztalatával zárul: „hanem én már jól tudom / hogy visszafelé már nincs cserebere / hogy visszafelé már / mese nincs –” (*Táncoló kövek*). Az emlékezésből az 1948-ban született Ferencz Imre lírai biográfiája, szülőfaluja, Kászonimpér múltja, a lírai én által szubjektívizált, fiktív világ bontakozik ki, amelyben – nem bibliai értelemben – a látható mulandó, és a láthatatlan az örök. Ami örök,

az a múlt, amelyben a tér- és időképzetek szorosan összetartoznak, a jelen alatti, mögötti múltat csak a beszélő látja, az ő belső, mondhatni bergsoni tere és ideje: „falu között fut fut az aszfalt / alatta van a régi út / és minden amit / felfalt a múlt” (*Impér. A régi út*). Az emlékezés, szubjektivitása ellenére, mégsem a szabad asszociációs technika eljárása szerint, nem a tudatműködés áradása szerint szerveződik. A belső átéltségben létrejövő versvilágokban ugyanis elválik az emlékező jelene és a felidézett múlt, illetve célelvőség mutatkozik abban is, ahogyan és amiért az emlékképek egymással összefüggésbe kerülnek. Ez a cél pedig nem más, mint a jelennek a múlt felőli pozitív, értelmes megélése, a gondviseléselvőségnek a teljes életbe való beelátása, a jelen reménytelenségének a megszüntetése, a halálfélelem csitítása, a halál, a halál utáni számonkérés (költői gesztusként értett) megsemmisítése: „talán lábnyomomról / méretet vett akkor az Isten / s azóta készül a lábbelim / ott fent a mennyben”, „talán már fent / az az égi suszteráj / is rég csődöt mondott / és bezárt –” (*Impér. A régi út*). A szindbádihoz képest valóságos(abb)ak a helyszínek (a szülőfalu és belső terei, a szomszéd falu, Jakabfalva vagy a távoli kaszáló, Lassúág mellett Kézdivásárhely, Brassó, Bukarest stb.), realiztikus(abb)ak a figurák (Sógor Bácsi, Teri Néni, az anya, az apa, Bene Józsi, Kicsi Jani, Sudri Jóska, Póla, a falu bolondja stb.) és az élethelyzetek („Kézdivásárhely volt a legelső város amit láttam / (...) / – autóbuszon sem ültem addig” [*A város megidézése*]; „Gyermekkoromban néztem a temetőben a sírásókat” [*Por és hamu*]; „mentünk az ösvényen apám egy csutakot mutatott” [*Lassúág. Őszelő*]; „Szomszédunkban Ágnes néni / dorgálta Jóska bámat / aki néha spiccesen / próbálgatta a kapuzárat” [*Szomszédtság*] stb.), mert a lírai emlékezetben is élethűbbek, életszagúak, és fájdalmasan tragikus(abb) az, hogy már csak ott és csak úgy léteznek.

A kötetben a múlt különböző, egyéni és közösségi, egyéni és történelmi, belső és külső rétegeinek, mozaikjainak és mintázatainak a kirajzolódását nemcsak az öregedő beszélőnek az egyszer-volt iránti nosztalgiája és a század negatív, az egyszerű embert megalázó, sárba tipró politikai történéseinek a kritikája („tavasszal bekövetkezett a kollektivizálás” [*Lassúág. Őszelő*]), az étellel való számvetése, létösszegző szándéka hívja létre. A személyes („mintha apám és az erdő / tudtak volna / sejtettek volna / valamit / titokban // megalkották ők ketten / a félbemaradt vágyak / szobraik –” [*Szerszámfák*]) és közösségi

(„Hatvankettő tavaszán / megérkezett a csapat / és beállították a falut / néhány nap alatt / a kollektívbe” [Szervezők]) veszteségek okozta tragikum és azok visszafojtott könnyekkel („igaz / amikor ezt dúdolgatom / én sem a borvizet iszom –” [Borvizes]) való tudomásul vétele mellett megindító az az emberi-költői magatartás, ahogyan a hiány és a világban való idegenségérzete, a múltban élőkhöz képest a jelenlegi környezetében tapasztalt álszenteskedés és önzés ellenére („Az arcokon gyászos szomorúság, / és mintha valami rovásírással / egy örökösödési per anyaga / volna felírva a homlokokra” [Időnként a halál]; „jóllakottan vonul haza / a szegény rokon és bezzegel” [Lakoma]; „Öt falu határában húsz parcella / (...) / És senki sem fog lemondani a maga részéről a másik javára / majd a hagyatéki tárgyaláson...” [Örökség]) az önmagát költőként meghatározó lírai én az ősoktól kapott szellemi-lelki örökséget poétai magatartással szándékszik esztétizálni. Az elődöktől kapott hit, természethez közeli életük – amely annak tudomásul vétele is, hogy az életnek része a szenvedés, a nehézségek és azok leküzdése, illetve természetes következménye a halál („Porból hamuból mint meg van írva / sarjad az élet örökké újra” [Por és hamu]) – a beszélő lelki egyensúlyává, belső derűjévé, ars poeticájának lényegévé, emberi-költői hitévé válik. Hit abban, hogy a passió, a hiány, a töredékes a költői nyelv közegében egészzé formálódhat: „lehettem volna én is szabó / mert jól állt a kezemben a tű / (...) / a költészethez olykor köze lehet / a szabó mesterségnek is / a nyelv szövetségéből kell nadrágot kabátot / varrni a léleknek / hogy elviselhesse az időjárás / viszontagságait – // összevarrni részeket egészzé formálni” (*Nem volt ötvös az ősom*).

A költészet lelket vigasztaló, a könyv létet gazdagító szerepe (*Könyvek*) ellenére is a kötet végkicsengése a hitet ellenpontozó veszteségtudat: hogy mindent benő az idő, hogy olyan időket éltünk és élünk, amelyben csak a törvényen kívüli bolondnak lehet véleménye és mondhatja azt ki (*Póla*), s véget érhet bár egy kor (kommunizmus), jön, sőt itt is van egy másik („ahogy volt úgy volt / véget ért a nóta – / más táncot járunk már / negyedszázad óta” [Szervezők]), amelyről sejteti a beszélő, hogy nem jobb, mint az előző, csak más. Mindegy, hogy minek nevez egy-egy kort a hivatalos társadalmi-politikai diskurzus, egy a lényeg: a körforgásszerű történelem diktál, a mindenkori hatalom, amelynek a kisember kiszolgáltatót és tehetetlen, mert soha nem lehet alakítója, csak kényszerű elviselője egy olyan játszmának,

amelynek születésétől haláláig a része, és amelyet vele alakítanak, de nélküle. Ezt a felismerést tudatosítva, a *Táncoló kövek* beszélőjének ez marad: számba venni (még egyszer) a múlt maradványait, személyes fogódzókat találni az öreg szülők jelenlétében („maholnap én is bottal járok / öreg vagyok s ők aggastyánok / kerüljön el minket az átok / imádkozzuk a miatyánkot” [Szüleim]), vigasztalódní az anya emlékével, akinek a nemléte és a rá való emlékezés kezeskedik a lírai én (átmeneti földi) létéért („Anyám az álmok hazudnak / de az emlékezés igaz”, „jusson eszedbe néha fent / hogy voltam én is s még vagyok –” [Adalék]), lecsupasztva, meztelenül szembenézni versben, vers által az idő mindent felszámoló hatalmával. Ezt metaforizálja a megdőlt kerítés, a botra támaszkodó öreg apa képe, az Isten, aki „görbe szemekkel tekint rám / a fellegek mögöl –” (Megdőlve).

A földi társtalanság végpontjaként egyfelől a lírai én az „elkerülhetetlen / emléktelenítés” (A látogató éjszakája) imperatívuszát is beteljesíti, felszámolja az emlékezést, a múltat, másfelől a rezignált számbavétel mint a költői nyelv teljesítménye önmaga végpontjaként magát az emlékezést is felszámolja. Nem marad semmi az időből, az *idők teljességéből*. A földi térreumban magával és árnyaival viaskodó, végérvényesen magára maradt én osztályrésze egyrészt a megváltatlanság („itt nem lesz többé advent roráté karácsony / születés feltámadás se télen se nyáron”), másrészt az otthon óvása, bensőséges nyugalma. A szülői ház végső menedék, ahol összeér a születés és a halálra való várakozás: „dőlj le az ágyra amelyben születél / mert kell azért hogy közben kicsikét pihenjél / örködjél itt amíg az élet él / (...) / de kinek lehetne itt már álma / és mire gondolhat az ember már másra / mint félelmetes harangzúgásra / szaggatásra –” (Nagyhét. Keserves).

Ferencz Imre könyve ebben a várakozásban, a nyelvi eszköztelenséget poétai-poétikai védjeggyé alakító – Oravecz Imre vagy Tolnai Ottó költészetének nyelvi regiszteréhez fogható – versvilágban, a lelket szaggató reménytelenségben hagyja olvasóját, ugyanakkor a költő „öszikéi” arra adnak lehetőséget számára, hogy az esztétikum közegeben felfedezze a lét törékeny örömeit, rácsodálkozzon az élet tragikus szépségére, a költői nyelv csodáira.